

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Χαράλαμπος Πουλόπουλος¹

Περίληψη

Η οικονομική κρίση οξύνεται με σημαντικές επιπτώσεις στη δημόσια υγεία, καθώς σχετίζεται με υποσιτισμό και κακές συνθήκες στέγασης και διαβίωσης, αύξηση της ανεργίας, κατάθλιψη, αυξημένα ποσοστά θνησιμότητας και αυτοκτονιών, προβλήματα υγείας στα παιδιά και τους εφήβους, βία, παραβατικότητα, περιβαλλοντικά προβλήματα, αύξηση της κοινωνικής ανισότητας, παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, υπο-εκπαίδευση, μειωμένη πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας, κατάχρηση νόμιμων και παράνομων ουσιών, αλλά και παραπληροφόρηση που μπορεί να ενισχύσει την αβεβαιότητα, την ανασφάλεια και να οδηγήσει σε καταστάσεις φόβου ή και πανικού, μεγεθύνοντας φαινόμενα βίας και κοινωνικού ρατσισμού.

Αναπόφευκτα, η οικονομική κρίση επηρεάζει σημαντικά και την εκπαίδευση και εφαρμογή της κοινωνικής εργασίας, καθώς δημιουργεί νέες ανάγκες, συνθήκες αλλά και προκλήσεις. Η αύξηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, η παράλληλη μείωση των δαπανών του κοινωνικού κράτους, η μεταφορά των υπηρεσιών υγείας από το δημόσιο στον ιδιωτικό τομέα και η μετάθεση της ευθύνης για κοινωνική φροντίδα στο άτομο και την οικογένεια δημιουργούν ένα νέο πλαίσιο για το ρόλο των κοινωνικών λειτουργών.

Οι επιπτώσεις της κρίσης στα άτομα και την κοινωνία

Η διεθνής οικονομική κρίση έχει διαμορφώσει μια αρνητική κατάσταση σε πολλές χώρες η οποία αγγίζει βαθιά τόσο το γενικό πληθυσμό όσο και τις κοινωνικά ευάλωτες ομάδες. Το φαινόμενο της οικονομικής κρίσης δεν είναι καινούργιο και οι επιπτώσεις του για τα άτομα και την κοινωνία έχουν μελετηθεί σε διαφορετικές χώρες και περιόδους. Από το κραχ του 1929 στην Αμερική μέχρι την οικονομική κρίση του 1990 στην Ασία, οι μελέτες δείχνουν ότι οι συνέπειες είναι δραματικές και ότι χρειάζεται να λαμβάνονται ιδιαίτερα μέτρα για να περιοριστεί η έντασή τους. Ωστόσο, πολύ συχνά οι κυβερνήσεις αδρανούν, αδυνατούν ή αρνούνται να πάρουν μέτρα με αποτέλεσμα να δημιουργείται μια εκρηκτική κατάσταση που μπορεί να οδηγήσει σε βαθιά κοινωνική κρίση.

Από το 2009 ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας προειδοποιεί ότι αναμένεται αύ-

1. Κοινωνικός Λειτουργός, Ph.D., Διευθυντής Κέντρου Θεραπείας Εξαρτημένων Ατόμων (ΚΕΘΕΑ)

ξηση των αυτοκτονιών και των προβλημάτων ψυχικής υγείας την περίοδο της οικονομικής κρίσης όπως και δυσκολία διασφάλισης και συγκράτησης κονδυλίων για τη δημόσια υγεία. Όπως αναφέρουν οι Levy and Sidel (2009) οι σοβαρές αρνητικές επιπτώσεις στον τομέα της δημόσιας υγείας στοιχειοθετούνται από τις διεθνείς έρευνες και η οικονομική κρίση σχετίζεται με υποσιτισμό, κακές συνθήκες στέγασης και διαβίωσης, αύξηση της ανεργίας και της κατάχρησης ουσιών, κατάθλιψη, προβλήματα υγείας στα παιδιά και τους έφηβους, βία, παραβατικότητα, περιβαλλοντολογικά προβλήματα, αύξηση της κοινωνικής ανισότητας, παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, υπό-εκπαίδευση και μειωμένη πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας. Επίσης, η ανεργία συνδέεται άμεσα με αυξημένα ποσοστά θνησιμότητας και αυτοκτονιών (Stuckler et.al., 2009 και Utela, 2010).

Σύμφωνα με μελέτες, στην Αμερική τα συστήματα των φιланθρωπικών οργανώσεων έχουν επεκταθεί πέραν του αναμενόμενου ορίου, χωρίς ωστόσο να επαρκούν για την κάλυψη των πραγματικών αναγκών (Guth & Thurow, 2008). Φιλανδικές και ιαπωνικές μελέτες στη διάρκεια της προηγούμενης οικονομικής κρίσης του 1990 έδειξαν ότι οι άνεργοι ανέφεραν πολύ πιο συχνά προβλήματα υγείας σε σχέση με τον ενεργό πληθυσμό και ότι η μείωση του οικογενειακού εισοδήματος είχε σημαντική επίπτωση στην ψυχική υγεία των παιδιών (Solantaus, Leinonen, Punamaki, 2004). Τις αρνητικές επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην ψυχική υγεία των παιδιών είχαν αναδείξει από πολύ νωρίς και μελέτες στην Αμερική της δεκαετίας του 1930 (Schumacher, 1934).

Η ανεργία και η σημαντική απώλεια του εισοδήματος αναδεικνύονται σε κρίσιμους παράγοντες για τη δημιουργία κοινωνικών και ψυχολογικών προβλημάτων την περίοδο της κρίσης. Όπως έχει δείξει μια μεγάλη μελέτη μετα-ανάλυσης (Paul & Moser, 2009) σε 237 διαστρωματικές και 87 διαχρονικές έρευνες, τα άτομα που εργάζονται έχουν πολύ λιγότερα προβλήματα ψυχικής υγείας (16%) από τα άτομα που είναι σε ανεργία (34%). Η απώλεια της εργασίας και η αδυναμία ανταπόκρισης στις υποχρεώσεις πυροδοτεί αισθήματα έντονου άγχους, κατάθλιψης και φόβο για το προσωπικό και οικογενειακό μέλλον. Η παρατεταμένη ανεργία οδηγεί σε βαθμιαία κατάρρευση της εικόνας του εαυτού, δεδομένου ότι η εργασία συμβάλλει στον προσδιορισμό της ταυτότητας και ευνοεί την ασφάλεια και την υγεία. Την περίοδο της κρίσης η αύξηση της ανεργίας μπορεί να σχετιστεί με πρόωρους θανάτους, αύξηση της βίας, αύξηση της χρήσης ναρκωτικών και αλκοόλ τόσο στις ανεπτυγμένες όσο και στις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες. Παράλληλα αυξάνουν τα προβλήματα ψυχικής υγείας, τα ποσοστά κατάθλιψης και οι αυτοκτονίες (Schultz, 2008). Η ανεργία σχετίζεται όχι μόνο με αύξηση των αυτοκτονιών αλλά και με υψηλότερα ποσοστά θνησιμότητας. Ο Stuckler και οι συνεργάτες του (2009) προσπάθησαν να κατανοήσουν τη σχέση μεταξύ των ποσοστών θνησιμότητας και των οικονομικών αλλαγών στην Ευρώπη, στη διάρκεια των 30 τελευταίων ετών. Η μελέτη τους κατέληξε στο συμπέρασμα ότι για τα άτομα ηλικίας κάτω των 65 ετών, κάθε 1% αύξηση της ανερ-

γίας συσχετίστηκε με άνοδο 0,79% στις αυτοκτονίες και ανάλογη αύξηση των ανθρωποκτονιών. Οι ερευνητές παρατήρησαν ότι, όταν το ποσοστό της ανεργίας αυξάνεται περισσότερο από 3%, τα ποσοστά αυτοκτονιών αυξάνονται κατά 4,45% και εμφανίζεται δραματική αύξηση της κατάχρησης αλκοόλ. Ένα άλλο παράδειγμα αποτελεί η Νότια Κορέα στην οποία, κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης του 1990, οι αυτοκτονίες αυξήθηκαν σημαντικά, παρότι μειώθηκε το συνολικό ποσοστό θνησιμότητας (Khang, et al., 2005).

Συνήθως οι ομάδες οι οποίες πλήττονται περισσότερο είναι οι ήδη περισσότερο βεβαρυνμένες, όπως οι μετανάστες, οι φτωχοί, τα άτομα με αναπηρία, οι εξαρτημένοι και οι άνθρωποι με προβλήματα ψυχικής υγείας. Άλλωστε σε περιόδους έντονης και παρατεταμένης οικονομικής και κοινωνικής κρίσης οξύνεται και το φαινόμενο της *κοινωνικής αδικίας*, δηλαδή «η άρνηση ή παραβίαση των οικονομικών, κοινωνιο-πολιτισμικών, πολιτικών ή ανθρώπινων δικαιωμάτων συγκεκριμένων πληθυσμών ή ομάδων της κοινωνίας στη βάση της αντίληψης ότι αυτοί είναι κατώτεροι από όσους έχουν μεγαλύτερη εξουσία ή σφαίρα επιρροής» (Levy & Sidel, 2006, p.6). Πρόσφατες αναφορές για την Ελλάδα (Kentikelenis, et al., 2011 και Pouloropoulos, 2011 και 2012) δείχνουν τις δραματικές επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην υγεία των πολιτών και ιδιαίτερα των κοινωνικά ευάλωτων ομάδων σε συνδυασμό με τη συρρίκνωση των κοινωνικών υπηρεσιών. Ωστόσο, υπάρχουν μέλλετες που δείχνουν ότι τα παραπάνω φαινόμενα μπορεί να προληφθούν μέσα από *Ενεργά Προγράμματα της Αγοράς Εργασίας* (Active Labour Market Programmes) (Stuckler et.al, 2009)².

Βία και κοινωνικός ρατσισμός στην Ελλάδα της κρίσης

Ως αποτέλεσμα επί σειρά ετών λανθασμένων πολιτικών και των σημαντικών αλλαγών που συντελούνται στις διεθνείς αγορές, η Ελλάδα βρέθηκε στο επίκεντρο της τρέχουσας οικονομικής κρίσης. Σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat (2012), η κατάσταση στην Ελλάδα επιδεινώνεται συνεχώς. Η ανεργία βρέθηκε στο 24,4% (Ιούλιος 2012) και παρουσιάζει αυξητικές τάσεις. Είναι χαρακτηριστικό ότι η Ελλάδα έχει την υψηλότερη αύξηση ανεργίας (από 17,2% τον Ιούνιο του 2011 σε 24,4% τον Ιούνιο του 2012) και βρίσκεται στη δεύτερη υψηλότερη θέση σε ποσοστά ανεργίας μετά την Ισπανία (25,1%). Το αντίστοιχο ποσοστό ανεργίας τον Αύγουστο στην Αμε-

2. **Active labour market programmes – Ενεργά Προγράμματα της Αγοράς Εργασίας:** περιλαμβάνουν όλες τις κοινωνικές δαπάνες (εκτός της εκπαίδευσης) που έχουν στόχο τη βελτίωση των προοπτικών των ωφελομένων για εξεύρεση εργασίας ή για αύξηση της δυνατότητας τους για κερδοφορία. Αυτή η δαπάνη περιλαμβάνει έξοδα για δημόσιες υπηρεσίες και δομές εξεύρεσης εργασίας, για κατάρτιση στην αγορά εργασίας, για ειδικά προγράμματα για νέους κατά τη μετάβαση τους από το σχολείο στον εργασιακό χώρο, για προγράμματα αγοράς εργασίας με στόχο την προσφορά ή προώθηση θέσεων εργασίας σε άνεργους και άλλους ανθρώπους (εξαιρούνται οι νέοι και τα ΑΜΕΑ) και για ειδικά προγράμματα για ΑΜΕΑ.

ρική ήταν 8,1% και στην Ιαπωνία 4,1%, ενώ το μέσο ποσοστό, τον Αύγουστο του 2012, στην Ευρωπαϊκή Ένωση ήταν 10,5% και στις χώρες του ευρώ 11,4%. Η Ελλάδα επίσης είναι η χώρα με τα μεγαλύτερα ποσοστά ανεργίας (55,4% το Ιούνιο του 2012) σε νέους ηλικίας κάτω των 25 ετών.

Παρότι η κρίση επηρεάζει αρνητικά όλες τις χώρες και τα άτομα, η βιβλιογραφία καθιστά σαφές ότι περισσότερο πλήττονται άνθρωποι και χώρες που είναι λιγότερο ανεπτυγμένες (Levy & Sidel, 2009). Κατά αντιστοιχία στη χώρα μας η οικονομική κρίση φαίνεται να επιβαρύνει ιδιαίτερα τις κοινωνικά ευάλωτες ομάδες μέσα από την αύξηση της ανεργίας, της στέρησης, της φτώχειας και της κοινωνικής ανομίας. Στο περιβάλλον αυτό τα προβλήματα ψυχικής υγείας επιδεινώνονται (Μπούρας και Λύκουρας, 2011), η κατάχρηση ψυχοτρόπων ουσιών και οι επικίνδυνες συμπεριφορές χρήσης ενισχύονται (Pouloropoulos, 2012), ενώ δραματική αύξηση εμφανίζεται στον επιπολασμό του HIV μεταξύ του πληθυσμού των εξαρτημένων (Paraskevis & Hatzakis, 2011). Η παραβατικότητα σ' αυτό το πλαίσιο και η ανομία είναι φυσικό να βρουν πρόσφορο έδαφος, ενώ παράλληλα να ενισχύονται κοινωνικά στερεότυπα που οδηγούν σε συμπεριφορές βίας, ρατσισμού και κοινωνικού αποκλεισμού. Η κρίση οξύνει τις κοινωνικές αντιπαραθέσεις και οι πιο αδύναμες ομάδες γίνονται ο εύκολος στόχος.

Η παρατεταμένη κρίση και η παντελής απουσία ορατής διεξόδου θέτουν σε λειτουργία έναν κοινωνικό και ψυχολογικό μηχανισμό, πιθανότητα τόσο παλιό όσο και οι ίδιες οι ανθρώπινες κοινωνίες. Σπρωγμένο στα όρια της αντοχής του από τις δυσκολίες και την αβεβαιότητα των καιρών, μέρος της ελληνικής κοινωνίας προβάλλει την απελπισία και το θυμό του σε όσους είναι διαφορετικοί, εθνικά, φυλετικά, θρησκευτικά, χρεώνοντάς τους την ευθύνη για τα κακώς κείμενα, την ύφεση, την ανεργία, την εγκληματικότητα. Δίνοντας όνομα και πρόσωπο στην υποτιθέμενη πηγή των δεινών του, θεωρεί ότι μπορεί να υπερβεί τις εσωτερικές της αντιπαραθέσεις, ομονοώντας μπροστά στον κοινό εχθρό. Να εκτονώσει την απόγνωση και την οργή, να απαλλαγεί από την ενοχή, να εξορκίσει το κακό, να μετάθεση αλλού την ευθύνη.

Στην επιφάνεια έρχεται η ανεξέλεγκτη επιθετικότητα όσων θεωρούν ότι, επειδή γεννήθηκαν σε αυτή τη χώρα, επειδή διαθέτουν μεγαλύτερη επιρροή και εξουσία, μπορούν να επιβάλλουν δια της βίας την άποψή τους για την αντιμετώπιση σύνθετων κοινωνικών προβλημάτων και τη δική τους στρεβλή αντίληψη για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Όσο η οικονομική κρίση βαθαίνει τα φαινόμενα αυτά θα αυξάνονται στις τοπικές κοινωνίες, στους χώρους εργασίας και αλλού.

Η βία που αντικαθιστά το διάλογο είναι ένα εύγλωπτο σημάδι της βαθιάς κρίσης που περνά η ελληνική κοινωνία. Οι ακραίοι του μίσους αναλαμβάνουν δράση με πρόσχημα να προστατεύσουν την κοινωνία από τους «εχθρούς», με απειλές, προπηλακισμούς, εκβιασμούς, διώξεις, με τη χρήση ατομικής και ομαδικής βίας. Από περιφερειακό και περιθωριακό φαινόμενο προσπαθούν να πάρουν πρωταγωνιστικό ρόλο.

Όσο κλονίζεται η εμπιστοσύνη απέναντι στην πολιτεία και τους θεσμούς της και όσο η πολιτεία αποδεικνύεται αδύναμη να επιτελέσει το ρόλο της, να αντιμετωπίσει την κρίση και τα κοινωνικά προβλήματα, τόσο μεγαλώνει ο κίνδυνος η βία, από όπου και αν προέρχεται, να γίνεται το μέσο για την επίλυση διαφορών, αντικαθιστώντας το διάλογο, την επιχειρηματολογία, τη συνεννόηση και τελικά τους ίδιους τους θεσμούς και τη δημοκρατία.

Οι περισσότεροι άνθρωποι αποστρέφονται και αποδοκιμάζουν τη βία. Ορισμένοι, όμως, που μπορεί να νιώθουν απόγνωση, οργή και αδυναμία μπροστά στις εξελίξεις, εκτονώνουν τα συναισθήματα αυτά ταυτιζόμενοι με το ρόλο του θύτη στα περιστατικά βίας. Εδώ ακριβώς βρίσκεται ο κίνδυνος της κοινωνικής νομιμοποίησης της βίας. Όσο αυτή προβάλλεται, επικροτείται ή απλώς γίνεται ανεκτή, τόσο πιο ανεξέλεγκτες διαστάσεις μπορεί να πάρει, μεταξύ προσώπων και άτυπων ή οργανωμένων ομάδων.

Το μηχανισμό δημιουργίας εξιλαστήριων θυμάτων γνωρίζει καλά πώς να υποθάλπει και να εκμεταλλεύεται η εξουσία. Αξιοποιώντας την οριζόντια εκθρόνιση και επιθετικότητα προωθεί την πολιτική της διάσπασης ανάμεσα σ' εκείνους που πρέπει ν' αποκλειστούν τελείως και τους άλλους που έχουν την εντύπωση ότι διαθέτουν περισσότερα προνόμια και δικαιώματα και δεν κινδυνεύουν (Tronto, 2011). Οι εκδιδόμενες οροθετικές, οι μετανάστες, οι εξαρτημένοι έχουν βρεθεί στο στόχαστρο και φαίνεται να εκπληρώνουν μια λειτουργία απαραίτητη για την εκάστοτε εξουσία. Αποτελούν τη βαθίδα ασφαλείας για την εκτόνωση των κοινωνικών εντάσεων και τη βάση για ψευδο-ενότητα και ψευδο-αλληλεγγύη. Σε αδυναμία τις περισσότερες φορές να υπερασπιστούν τα δικαιώματά τους, οι πιο ευάλωτες ομάδες είναι εύκολος στόχος τόσο της κρατικής καταστολής όσο και των αυτόκλητων, φασιστοειδών ρυθμιστών του νόμου και της τάξης.

Η πολιτική των στρατοπέδων κράτησης, των απελάσεων, της καταστολής, του εγκλεισμού και των διαπομπεύσεων αξιοποιείται πολιτικά και ψηφοθηρικά από ορισμένους, και καλλιεργείται η εντύπωση ότι μπορεί να προσφέρει γρήγορες και αποτελεσματικές λύσεις ωστόσο δεν είναι παρά η αρχή ενός φαύλου κύκλου. Εντείνει την κοινωνική αδικία και οδηγεί στην άρνηση ή παραβίαση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων συγκεκριμένων ομάδων που ζουν στη χώρα. Υπό το πρόσχημα της ασφάλειας και της τάξης αναπτύσσεται πλέον μια κουλτούρα ελέγχου με πολλά τιμωρητικά χαρακτηριστικά, η οποία οδηγεί στην εκδίωξη και τη φυλάκιση όσων «μολύνουν» ηθικά, ιδεολογικά και φυλετικά την υποτιθέμενη υγιή κοινωνία -που όμως νοσεί σοβαρά. Με αυτό τον τρόπο ο κοινωνικός ρατσισμός ενισχύεται από το θεσμικό ρατσισμό, οδηγώντας ομάδες πληθυσμού σε κοινωνικό αποκλεισμό.

Οι επιπτώσεις της κρίσης στους οργανισμούς κοινωνικής εργασίας

Η οικονομική κρίση βάζει πλέον χωρίς ενδοιασμούς στο στόχαστρο το κράτος πρόνοιας συρρικνώνοντας τις υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας, οι οποίες, αντίθετα, θα έπρεπε να ενισχυθούν σε μια περίοδο που πλήττονται οι ευάλωτες ομάδες.

Στο όνομα της δημοσιονομικής εξυγίανσης και της λιτότητας περικόπτονται οι κοινωνικές δαπάνες με αποτέλεσμα να βαθαίνουν οι ανισότητες και να μην καλύπτονται οι ανάγκες. Στη χώρα μας έχουν περικοπεί οι ήδη περιορισμένοι πόροι που διατίθενται στην κοινωνική φροντίδα, ενώ οι ανάγκες συνεχώς αυξάνονται. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας εκρηκτικής κατάστασης, καθώς οι λειτουργοί κοινωνικής φροντίδας και υγείας καλούνται να ανταποκριθούν στα αιτήματα της κοινωνίας με μειωμένους πόρους και υποστήριξη. Η πίεση αυξάνεται με τις περικοπές των αποδοχών και τον περιορισμό των συστημάτων υποστήριξης των εργαζομένων, όπως η εκπαίδευση και η εποπτεία. Δημιουργούνται αισθήματα ματαίωσης, απογοήτευσης και θυμού. Η τρέχουσα συγκυρία έρχεται να ενισχύσει την αβεβαιότητα στην οποία βρέθηκαν οι οργανισμοί κοινωνικής φροντίδας, λόγω ανυπαρξίας εθνικής στρατηγικής και υπό-χρηματοδότησης τα τελευταία χρόνια.

Η παρατεταμένη κρίση, η αβέβαιη οικονομική προοπτική και ο κίνδυνος συνεχών αρνητικών εκπλήξεων στο μέλλον δημιουργεί αισθήματα απειλής, αβεβαιότητας και ανασφάλειας. Η αίσθηση ότι θα συνεχίσουν τα μέτρα των περικοπών και της λιτότητας και ότι θα περιοριστούν οι θέσεις εργασίας οδηγεί σε φόβο, οργή, παθητικότητα ή και συναισθηματική απόσυρση από το αντικείμενο της εργασίας. Αυτό έχει ως συνέπεια την πτώση της ποιότητας των υπηρεσιών, τη μείωση της αποδοτικότητας και την αύξηση του κόστους.

Η οριζόντια περικοπή μισθών στο δημόσιο και στον ευρύτερο δημόσιο τομέα εκτός από οικονομικές έχει ψυχολογικές και κοινωνικές επιπτώσεις, δεδομένου ότι δημιουργεί αίσθημα απαξίωσης και στιγματισμού των επαγγελματιών και των ανθρώπων που δουλεύουν στον τομέα αυτόν. Οι αναφορές στον «επιβαρυνόμενο» και «αναποτελεσματικό» δημόσιο τομέα και η συλλήβδην απαξίωση των εργαζομένων σε αυτόν δημιουργούν ακόμη βαθύτερα τραύματα και μπορεί να οδηγήσουν ορισμένους σε ματαίωση, αποπροσωποποίηση και κυνισμό.

Η πρακτική των καταργήσεων των φορέων, των συγχωνεύσεων, των ιδιωτικοποιήσεων, η απειλή των απολύσεων και η συρρίκνωση των εργασιακών δικαιωμάτων οδηγούν στην αποσύνθεση του κράτους πρόνοιας και πλήττουν όχι μόνο τους λειτουργούς κοινωνικής φροντίδας αλλά περισσότερο τις ευπαθείς ομάδες που είναι κοινωνικά αποκλεισμένες και βρίσκονται κάτω από τα όρια της φτώχειας. Βαθμιαία οι κοινωνικά εύλωτες ομάδες οδηγούνται στο περιθώριο και στον κοινωνικό αποκλεισμό μέσω ενός ιδιότυπου μηχανισμού κοινωνικού ελέγχου.

Δυστυχώς, το κράτος, υιοθετώντας μια νεοφιλελεύθερη πολιτική, αδιαφορεί για τις επιπτώσεις και θέτει σταδιακά τη μεγάλη πλειονότητα των πολιτών στο στόχαστρο. Οι ίδιοι οι λειτουργοί κοινωνικής φροντίδας μετατρέπονται σε εξυπηρετούμενους οι οποίοι αναζητούν μια θέση εργασίας ή υπογράφουν συμβάσεις κάτω από τα όρια της φτώχειας, προκειμένου να εργαστούν σε ασταθείς δομές κοινωνικής φροντίδας με αβέβαιο μέλλον. Οι φτωχοί καλούνται να βοηθήσουν τους φτωχότερους σε συνθήκες αβεβαιότητας και απειλής.

Υπό αυτές τις συνθήκες μπορεί να δίνεται η εντύπωση ότι οι κυβερνήσεις παρέχουν κοινωνικές υπηρεσίες, ενώ τα άτομα παραμένουν περιθωριοποιημένα και κοινωνικά αποκλεισμένα. Η οικονομική κρίση, παράλληλα με την αποπροσωποποίηση των υπηρεσιών, ευνοεί την εύκολη λύση φαρμακευτικών ή κατασταλτικών πολιτικών ως απάντηση στα ψυχοκοινωνικά προβλήματα. Αυτό περιορίζει το ρόλο των κοινωνικών λειτουργών. Η κοινωνία που επιλέγει τη δίωξη, τη φαρμακευτική και την ποινική καταστολή προκειμένου να διαχειριστεί τις επιπτώσεις της κρίσης στον πληθυσμό θέτει τους κοινωνικούς λειτουργούς στο περιθώριο.

Το κοινωνικό κράτος βαθμιαία εξελίσσεται σε κράτος εξουσίας υιοθετώντας χαρακτηριστικά που σχετίζονται με τον αυταρχισμό, το συγκεντρωτισμό, τη γραφειοκρατία και την υποβάθμιση των ατομικών ελευθεριών και δικαιωμάτων. Με πρόφαση τη συστηματοποίηση και τον εξορθολογισμό των υπηρεσιών και τη σχέση κόστους-οφέλους, αναλαμβάνουν τη διοίκηση των υπηρεσιών υγείας και πρόνοιας οικονομικά στελέχη που, έχοντας μοναδικό στόχο την εξοικονόμηση πόρων, οδηγούν το κοινωνικό κράτος σε κρίση ταυτότητας. Οι κοινωνικοί λειτουργοί και οι άλλοι επαγγελματίες κοινωνικής φροντίδας ολοένα και περισσότερο αναγκάζονται να δίνουν έμφαση στην τυπική λογοδοσία και λιγότερο στην παροχή των υπηρεσιών, προκειμένου να αποδείξουν ότι είναι αποτελεσματικοί στο πλαίσιο ενός αμφισβητούμενου συστήματος αξιολόγησης των υπηρεσιών που βασίζεται σε λογιστικά πρότυπα και όχι στους στόχους και τις πραγματικές ανάγκες

Ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού την περίοδο της κρίσης

Η κοινωνική εργασία ανέκαθεν απευθυνόταν σε άτομα που βρίσκονταν σε κρίση, πολύ συχνά κάτω από τα όρια της φτώχειας, και είχαν λιγότερη ισχύ και ασφάλεια στην κοινωνία σε σχέση με τον υπόλοιπο πληθυσμό (Schorr, 1992). Την περίοδο της οικονομικής κρίσης περισσότεροι άνθρωποι έχουν βρεθεί ή θα βρεθούν σε αυτή την κατάσταση και θα χρειάζονται την υποστήριξη των κοινωνικών υπηρεσιών.

Η κοινωνική εργασία επηρεάζει θετικά τις ζωές των ανθρώπων που βρίσκονται σε κατάσταση ανάγκης και αντιμετωπίζουν προσωπικά και ενίοτε κοινωνικά προβλήματα. Ο ρόλος των κοινωνικών λειτουργών είναι να τους υποστηρίξουν, ώστε να αναζητήσουν λύσεις στις δυσκολίες που τους έχουν οδηγήσει σε κρίση. Αυτό προϋποθέτει από την πλευρά των κοινωνικών λειτουργών αυτογνωσία, κριτική στάση, διάθεση για προσφορά, δέσμευση, συνεργατικότητα και γνώσεις αποτελεσματικών μεθόδων και πρακτικών. Η συνεχής εκπαίδευση και εποπτεία των κοινωνικών λειτουργών μπορούν να βοηθήσουν την προσωπική και επαγγελματική τους εξέλιξη σε ένα περιβάλλον το οποίο συνεχώς αλλάζει, καθώς οι ανάγκες αυξάνονται και επικρατεί αβεβαιότητα, πολυπλοκότητα και ανασφάλεια. Ωστόσο, η κρίση παραβιάζει ή αλλοιώνει θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα. Η προάσπιση της κοινωνικής δικαιοσύνης και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αποτελούν πλέον βασικές προϋποθέσεις για την άσκηση της κοινωνικής εργασίας στην περίοδο της οικονομικής κρίσης.

Άλλωστε, το 2004 η Διεθνής Ομοσπονδία Κοινωνικών Λειτουργών (IFSW) και η Διεθνής Ένωση Σχολών Κοινωνικής Εργασίας (IASSW) έδωσαν τον παρακάτω ορισμό της Κοινωνικής Εργασίας στο πλαίσιο του Διεθνή Κώδικα Δεοντολογίας:

«Το επάγγελμα της κοινωνικής εργασίας προωθεί την κοινωνική αλλαγή, την επίλυση προβλημάτων στις ανθρώπινες σχέσεις και την ενδυνάμωση και απελευθέρωση των ανθρώπων, ώστε να ενισχύσει την ευημερία τους. Χρησιμοποιώντας θεωρίες της ανθρώπινης συμπεριφοράς και των κοινωνικών συστημάτων, η κοινωνική εργασία παρεμβαίνει στα σημεία όπου οι άνθρωποι αλληλεπιδρούν με το περιβάλλον τους. Οι αρχές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της κοινωνικής δικαιοσύνης είναι θεμελιώδεις στην κοινωνική εργασία».

Ο παραπάνω ορισμός δίνει έμφαση τόσο στην προσωπική όσο και στην κοινωνική αλλαγή, αναφέρεται στην αλληλεπίδραση του ανθρώπου με το περιβάλλον και έχει ενσωματώσει τις βασικές αρχές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της κοινωνικής δικαιοσύνης. Αποτελεί έναν ορισμό που έχει διεθνή χαρακτήρα και διαμορφώθηκε με βάση τις σύγχρονες αντιλήψεις για την κοινωνική εργασία. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια η επικέντρωση στην προσωπική αλλαγή, η ανάπτυξη δομών και υπηρεσιών που επικεντρώνονται περισσότερο στο άτομο παρά στην κοινότητα οδήγησε στην ενίσχυση των μεθόδων ψυχοθεραπευτικού τύπου και στην υποχώρηση του στόχου της κοινωνικής αλλαγής.

Οι πρόσφατες αλλαγές στην οικονομία εκτός από τις επιπτώσεις στα άτομα και στην κοινωνία, επιδρούν στην άσκηση της κοινωνικής εργασίας, καθώς συνεχώς περιορίζονται οι πόροι για την κοινωνική πολιτική και την παροχή υπηρεσιών πρόνοιας στα άτομα που έχουν ανάγκη, οι θεσμοθετημένες διαδικασίες και παροχές μεταβάλλονται, γίνονται περικοπές στους οργανισμούς κοινωνικής φροντίδας, και παρατηρείται στασιμότητα ή και μείωση στους μισθούς των ιδίων των λειτουργών. Ο δημόσιος τομέας αποσαθρώνεται και βρίσκεται στο στόχαστρο μιας άκαρπης κριτικής ενώ αρκετοί φορείς κοινωνικής φροντίδας που είχαν εξάρτηση από τον κρατικό προϋπολογισμό συρρικνώνονται ή οδηγούνται σε αδιέξοδο.

Ορισμένες φορές οι κοινωνικοί λειτουργοί βρίσκονται αντιμέτωποι με ηθικά διλήμματα που σχετίζονται με την ανεπαρκή φροντίδα σε ένα αποδυναμωμένο σύστημα κοινωνικής πρόνοιας, από τη μια, και την ευθύνη που έχουν ως επαγγελματίες, από την άλλη, να ανταποκρίνονται στις ανάγκες των ατόμων και να διασφαλίζουν το δικαίωμά τους για καλής ποιότητας κοινωνικές υπηρεσίες.

Παρά την κριτική που έχουν δεχθεί για κάποια στάδια της ιστορικής τους διαδρομής, οι κοινωνικοί λειτουργοί στη χώρα μας έχουν συμβάλει σημαντικά με την εργασία τους στον τομέα της κοινωνικής φροντίδας και της υγείας. Οι μέθοδοι της κοινωνικής εργασίας έχουν χρησιμοποιηθεί ευρύτατα και μπορούν να αξιοποιηθούν ακόμη περισσότερο για τη βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών. Η κοινωνική εργασία ως επιστήμη τα τελευταία χρόνια συνεχώς εξελίσσεται και αναβαθμίζεται, και είναι απαραίτητο να ενισχυθεί παρά την οικονομική κρίση η παρουσία της

και στην Ελλάδα ως αυτόνομου επιστημονικού πεδίου, ώστε να ανταποκρίνεται στις νέες ανάγκες της κοινωνίας (Πουλόπουλος, 2011) .

Η κοινωνική εργασία η οποία αναδείχθηκε στην οικονομική κρίση του 1930 στην Αμερική, φέρνοντας στην επιφάνεια τη διερεύνηση των κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών παραγόντων και μηχανισμών που οδηγούν τα άτομα στη φτώχεια και τον αποκλεισμό, γίνεται σήμερα περισσότερο επίκαιρη από ποτέ. Οι κοινωνικοί λειτουργοί χρειάζεται να υιοθετήσουν νέες μεθόδους και πρακτικές, προκειμένου να ανταποκριθούν στα σοβαρά κοινωνικά προβλήματα που δημιουργήσε η κρίση αξιοποιώντας την έρευνα, την εμπειρία και τη διεθνή πρακτική. Είναι απαραίτητο όμως στο πλαίσιο μιας ανθρωπιστικής ιδεολογίας να δώσουν μάχες απέναντι στην ιδεολογία και την πρακτική του φασισμού και του ρατσισμού που κερδίζουν έδαφος, λόγω της σοβαρής αποσταθεροποίησης της κοινωνίας μας, και στοχοποιούν κοινωνικά ευάλωτες ομάδες στις οποίες χρεώνεται η κρίση. Η ριζοσπαστική κοινωνική εργασία, η οποία αναδείχθηκε τη δεκαετία του '70 στην Αγγλία και συνδέθηκε τα επόμενα χρόνια με το εργατικό κίνημα (Ferguson and Woodward, 2009) δίνοντας μάχες για την προάσπιση των ανθρωπίνων και εργασιακών δικαιωμάτων, μπορεί να αποτελέσει ένα νέο πλαίσιο αναφοράς στη σημερινή κρίση, στοχεύοντας στην κοινωνική δικαιοσύνη, την κοινωνική ευημερία, την ισότητα και τη διαφορετικότητα της πολυπολιτισμικότητας χωρίς κοινωνικούς αποκλεισμούς και διακρίσεις (Dominelli, 1997 και Langan and Lee, 1989). Σήμερα στην Ελλάδα η ριζοσπαστική κοινωνική εργασία επιχειρεί να διαμορφώσει μια πολιτική αντίστασης στην αποδόμηση του κράτους πρόνοιας, να αναπτύξει κοινωνικές συμμαχίες και δίκτυα με άλλες επαγγελματικές ομάδες και πρωτοβουλίες πολιτών, να δημιουργήσει σχέσεις ισοτιμίας και εμπιστοσύνης μεταξύ των εξυπηρετούμενων και των κοινωνικών λειτουργών, να ενδυναμώσει τους ανθρώπους που έχουν ανάγκη ή βρίσκονται σε κίνδυνο αλλά και τους ίδιους τους κοινωνικούς λειτουργούς και να αναπτύξει ένα ευρύτερο αντιφασιστικό και αντιρατσιστικό μέτωπο, καταγράφοντας τη θεωρία και την πρακτική της (Ιωακειμίδης, 2012). Ωστόσο, οι πρωτοβουλίες που έχουν αναληφθεί, κυρίως μέσω του Διαδικτύου, μέχρι σήμερα είναι περιορισμένης κλίμακας και χρειάζεται να αναπτυχθούν περισσότερο, εμπλέκοντας περισσότερα άτομα, ομάδες και φορείς για δράσεις μέσα στην κοινωνία.

Την ίδια περίοδο η οικονομική κρίση και οι πολιτικές που προωθούνται μπορεί να επηρεάζουν ένα μέρος των κοινωνικών λειτουργών και να τους οδηγούν σε οργή και ματαίωση, ιδιαίτερα όταν οι ίδιοι υφίστανται τις επιπτώσεις παράλογων πολιτικών και διοικητικών αποφάσεων. Οι κοινωνικοί λειτουργοί που είναι αφοσιωμένοι στη δουλειά τους αισθάνονται κάποιες φορές απογοήτευση από τις αποτυχίες, τις αγκυλώσεις, τον περιορισμό των κοινωνικών υπηρεσιών και προγραμμάτων, αλλά και εξαιτίας πολιτικών που απαξιώνουν το κράτος πρόνοιας με στόχο την εξοικονόμηση δαπανών. Οι παρεμβάσεις της κοινωνικής εργασίας θεωρούνται από αυτούς που παίρνουν τις αποφάσεις άλλοτε πολύ ήπιες ή περιορισμένης κλίμακας και

άλλοτε υπερβολικά καινοτόμες για να γίνουν ευρέως αποδεκτές. Υιοθετώντας μια απλουστευμένη λογική αιτίας-αποτελέσματος, το ιατρικό και το ποινικό μοντέλο εμφανίζονται να δίνουν άμεσες λύσεις στα κοινωνικά προβλήματα και ενίοτε ανταγωνίζονται τις παρεμβάσεις ψυχοκοινωνικού χαρακτήρα. Στην ασθένεια η απάντηση είναι το φάρμακο, στην παρέκκλιση η τιμωρία. Το σχήμα αυτό έχει εμπεδωθεί στη συνείδηση της κοινωνίας μας εδώ και εκατοντάδες χρόνια και είναι δύσκολο να ανατραπεί, δίνοντας χώρο σε πιο σύνθετες προσεγγίσεις για την αντιμετώπιση προβλημάτων της ανθρώπινης συμπεριφοράς.

Η ίδια η κοινωνία αναπαράγει την κοινωνική ανισότητα, τον αποκλεισμό και διευρύνει τα προβλήματα των ανθρώπων που βρίσκονται σε κρίση. Οι άνεργοι, οι άστεγοι, τα άτομα κάτω από τα όρια της φτώχειας, τα άτομα με προβλήματα ψυχικής υγείας και οι εξαρτημένοι από παράνομες ψυχοτρόπες ουσίες βιώνουν, εκτός από το πρωταρχικό τους πρόβλημα, συνεχή ανασφάλεια και το διαρκή κίνδυνο περithωριοποίησης και μόνιμου κοινωνικού αποκλεισμού.

Γίνεται φανερό ότι, παρά το γεγονός ότι η κοινωνική εργασία προσπαθεί να αποβάλει τον ταξικό της χαρακτήρα και να απευθύνεται σε όλους, οι αποδέκτες των υπηρεσιών της, στη συντριπτική πλειονότητά τους, είναι άτομα που αντιμετωπίζουν οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα. Σπανίως άνθρωποι με οικονομική και κοινωνική ισχύ θα αναζητήσουν τις υπηρεσίες της, ιδιαίτερα στο δημόσιο σύστημα κοινωνικής φροντίδας. Η κοινωνική εργασία δεν μπορεί να παραμένει πολιτικά ουδέτερη σε μια κοινωνία που βρίσκεται σε κρίση, προσπαθώντας να διαχειριστεί μόνο τις επιπτώσεις της και αδιαφορώντας για τα κοινωνικά αίτια και τις πολιτικές που τη δημιούργησαν.

Ο στόχος της κοινωνικής εργασίας, ανεξαρτήτως μεθόδων, είναι διπλός και αφορά τόσο την προσωπική όσο και την κοινωνική αλλαγή. Ο ρόλος των κοινωνικών λειτουργών είναι να αντισταθούν στην απορρύθμιση του κράτους πρόνοιας και στην ταύτισή του με ένα σύστημα που επιδιώκει μέσω κατασταλτικών πρακτικών την τάξη και την ασφάλεια, εκμηδενίζοντας τις ανθρώπινες σχέσεις. Να προσπαθήσουν να φέρουν στην επιφάνεια χαρακτηριστικά ενός κοινωνικού κινήματος αλληλεγγύης για τις κοινωνικά αδύναμες ομάδες, όπως είναι οι άνεργοι, οι ηλικιωμένοι, οι ψυχικά ασθενείς, οι εξαρτημένοι, οι άστεγοι, οι μετανάστες, οι πρόσφυγες, οι χρόνια πάσχοντες, όλοι αυτοί που πάντα είχαν ανάγκη τις κοινωνικές υπηρεσίες και σήμερα τις χρειάζονται περισσότερο από ποτέ. Διαλεγόμενοι, συνεργαζόμενοι και διατηρώντας υψηλό αίσθημα επαγγελματικής ευθύνης, ίσως κατορθώσουν να διαμορφώσουν μια εναλλακτική πρόταση που θα ενδυναμώνει τις έννοιες της δημοκρατίας, της ισότητας, της κοινωνικής δικαιοσύνης, της αυτοβοήθειας, της αλληλεγγύης και της κοινωνικής αλλαγής. Αντίσταση στην κρίση σημαίνει κριτική στάση απέναντι στα αίτια και τους φορείς της κρίσης και προώθηση των κοινωνικών δικαιωμάτων των κοινωνικά ευπαθών ομάδων. Η κοινωνική αλληλεγγύη και η κοινωνική δικαιοσύνη, βασικές αρχές της κοινωνικής εργασίας, αποτελούν προϋπο-

θέσεις για την κοινωνική ένταξη και αλλαγή, ενώ η πολιτική ουδετερότητα αποδυναμώνει και απαξιώνει την εφαρμογή της κοινωνικής εργασίας και την καθιστά όργανο κοινωνικού ελέγχου που ασκεί η εκάστοτε κυρίαρχη τάξη.

Στρατηγικές των οργανισμών κοινωνικής εργασίας στην περίοδο της κρίσης

Ωστόσο, χρειάζεται και οι ίδιοι οι οργανισμοί κοινωνικής εργασίας να προσαρμοστούν στη νέα κατάσταση, διαφορετικά κινδυνεύουν να οδηγηθούν σε αδιέξοδο.

Σε αυτή τη νέα πραγματικότητα, όπου υπηρεσίες μπορεί να κινδυνεύουν να κλείσουν, είναι πιθανόν να εμφανιστούν φαινόμενα παθολογίας στο εσωτερικό των οργανισμών ή μεταξύ διαφορετικών οργανισμών. Για παράδειγμα ελλοχεύει ο κίνδυνος γραφειοκρατικοποίησης και μηχανιστικής εφαρμογής προγραμμάτων και διαδικασιών, τα οποία μπορεί να εξυπηρετούν μεγάλο αριθμό αποδεκτών, ενώ, την ίδια στιγμή, παρέχουν χαμηλής στάθμης υπηρεσίες. Επίσης μπορεί να αναπτυχθεί παθολογικός ανταγωνισμός και αντιπαράθεση μεταξύ των οργανισμών ή μεταξύ διαφορετικών τομέων δραστηριότητας στον ίδιο οργανισμό με αφορμή το πού δίνεται προτεραιότητα ή τα περισσότερα κονδύλια.

Ωστόσο μέσα από αυτό το πλέγμα των κινδύνων προκύπτουν και ορισμένες σημαντικές ευκαιρίες που μπορούν να αξιοποιήσουν οι λειτουργοί υγείας και κοινωνικής φροντίδας με την εκ νέου αξιολόγηση των αναγκών της δημόσιας υγείας και κοινωνικής φροντίδας, τη θέσπιση νέων προτεραιοτήτων, την εκπαίδευση για τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην υγεία και την κοινωνία καθώς και την υποστήριξη μιας ξεκάθαρης πολιτικής και προγραμμάτων που αντιμετωπίζουν αυτά τα θέματα (Levy & Sidel, 2009).

Σ' αυτό το πλαίσιο οι οργανισμοί κοινωνικής εργασίας, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις δυσκολίες και τα προβλήματα που συνδέονται με την κρίση, χρειάζεται να υιοθετήσουν μια στρατηγική που να αποβλέπει στα ακόλουθα σημεία:

Αναδιοργάνωση υπηρεσιών και ανταπόκριση σε νέες ανάγκες

Οι οργανισμοί κοινωνικής εργασίας χρειάζεται να μελετήσουν πώς θα αναδιοργανωθούν, για να μπορέσουν να προσφέρουν καλύτερες και περισσότερες υπηρεσίες με τους υπάρχοντες πόρους. Στόχος είναι να συγκρατήσουν το κόστος, να αξιοποιήσουν καλύτερα το προσωπικό και τις υποδομές, να αναβαθμίσουν την ποιότητα των υπηρεσιών που προσφέρουν και να βελτιώσουν την προσπελασιμότητά τους, ώστε να εξυπηρετούνται ταχύτερα οι άνθρωποι που έχουν ανάγκη. Η κρίση οδηγεί σε νέα κοινωνικά προβλήματα και δημιουργεί νέες ανάγκες που χρειάζεται να αντιμετωπιστούν.

Διασύνδεση των φορέων κοινωνικής εργασίας

Με την ενίσχυση της συνεργασίας και τη διασύνδεση των φορέων κοινωνικής ερ-

γασίας μπορεί να αντιμετωπιστεί το φαινόμενο της «περιστρεφόμενης πόρτας», δεδομένου ότι, λόγω της κρίσης, οι άνθρωποι έχουν πολλαπλές ανάγκες και χρειάζεται να απευθυνθούν σε διαφορετικού τύπου υπηρεσίες. Η διασύνδεση των φορέων είναι απαραίτητη, ώστε η ανταπόκριση στις ανάγκες των εξυπηρετούμενων να είναι αμεσότερη και πληρέστερη, χωρίς να αυξηθεί σημαντικά το κόστος. Η αξιοποίηση της σύγχρονης τεχνολογίας και του διαδικτύου μπορεί να συμβάλει σημαντικά προς αυτή την κατεύθυνση.

Αξιολόγηση - Τεκμηρίωση

Σε περιόδους όπου οι πόροι περιορίζονται και οι ανάγκες αυξάνονται το κοινωνικό και πολιτικό αίτημα για τεκμηριωμένα αποτελεσματικές και αποδοτικές υπηρεσίες γίνεται περισσότερο επίκαιρο από ποτέ. Η έρευνα και η αξιολόγηση αποτελούν το εργαλείο στο οποίο στηρίζεται η προσπάθεια για τεκμηρίωση των αποτελεσματικών πρακτικών και διαρκή βελτίωση των υπηρεσιών.

Ενδυνάμωση των Κοινωνικών Λειτουργιών

Η οικονομική κρίση επιβαρύνει σημαντικά την κατάσταση των κοινωνικών λειτουργών και των άλλων επαγγελματιών υγείας και κοινωνικής φροντίδας τόσο λόγω των επιπτώσεων στις απολαβές τους και της γενικής κοινωνικής αβεβαιότητας όσο και επειδή τα επόμενα χρόνια θα χρειαστεί να ανταποκριθούν σε αυξημένες ανάγκες με μειωμένους πόρους. Η ενδυνάμωση των κοινωνικών λειτουργών μπορεί να επιτευχθεί μέσα από τις διαδικασίες εποπτείας, συμμετοχής στη λήψη των αποφάσεων, διαφάνειας, αλληλοβοήθειας και συναδελφικής αλληλεγγύης.

Ανοικτή σχέση με την κοινωνία

Η ανοικτή σχέση με την κοινωνία είναι πιο σημαντική από ποτέ τόσο για την άντληση μηνυμάτων και την ανίχνευση νέων τάσεων και αναγκών όσο και για τη διαμόρφωση ενός κλίματος κοινωνικής υποστήριξης προς τους πιο ευάλωτους. Οι οργανισμοί κοινωνικής εργασίας χρειάζεται να ενισχύσουν και τις κοινωνικές συμμαχίες τους και να αλληλεπιδρούν με τα κοινωνικά κινήματα και τις πρωτοβουλίες που αναπτύσσονται αυτή την περίοδο.

Αντίσταση στην κρίση

Το ζητούμενο είναι μια στρατηγική που θα προασπίζεται το περιβάλλον και τα ανθρώπινα δικαιώματα στη βάση ενός κοινοτικού ριζοσπαστισμού, ώστε να απαλλαγεί η κοινωνική εργασία από τη νοσταλγία του επαναστατικού κρατισμού που είχε υιοθετήσει τα προηγούμενα χρόνια. Η επιφυλακτικότητα και η ματαίωση της πλειονότητας των πολιτών από τα παραδοσιακά πολιτικά κόμματα οδηγεί σε νέες μορφές πολιτικής έκφρασης, άμεσης δημοκρατίας, συμμετοχής και διεκδικήσεων. Νέες κοινωνικές ανάγκες έχουν αναδειχθεί και χρειάζεται να καλυφθούν σε τοπικό, εθνικό

και παγκόσμιο επίπεδο, ανεξάρτητα από τα παραδοσιακά πολιτικά κόμματα. Χρειάζεται ωστόσο να διασφαλιστεί η διάρκεια και συνέχειά τους και η διαφάνεια των στόχων και των ενεργειών τους. Οι νέες πρωτοβουλίες που αναπτύσσονται στη χώρα μας αλλά και σε άλλες περιοχές της Ευρώπης έχουν κινηματικό χαρακτήρα και περιλαμβάνουν προγράμματα αλληλεγγύης και αλληλοβοήθειας, εθελοντική εργασία, ανταλλαγή αγαθών και υπηρεσιών, παρεμβάσεις κοινωνικού, πολιτιστικού και οικολογικού χαρακτήρα. Οι φορείς κοινωνικής εργασίας χρειάζεται να αφουγκραστούν τις νέες ανάγκες, να ασκήσουν κριτική στις πολιτικές, τους φορείς και τους παράγοντες που οδηγούν στην κρίση και την κοινωνική αποδιοργάνωση και να βρεθούν στην πρώτη γραμμή των παραπάνω πρωτοβουλιών δίνοντας μάχες για μια πιο δίκαιη κοινωνία και ένα καλύτερο μέλλον.

Βιβλιογραφία

- Dominelli, L. (1997). *Anti-racist Social Work: A Challenge for White Practitioner and Educators*, 2nd edn. London, Macmillan
- Eurostat (2012). Available at http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Unemployment_statistics
- Ferguson, I., Woodward, R. (2009). *Radical Social Work in Practice: Making a Difference*. Social Work in Practice Series. The Policy Press, Bristol.
- Guth R.A, Thurow R. (2008). A different banking crisis in need of fresh capital. *Wall Street Journal*. November 20, 2008, p. A16.
- Ιωακειμίδης, Β. (2012). *Κοινωνική Εργασία για την Κοινωνική Δικαιοσύνη*. Αθήνα, Εκδόσεις Ιων.
- Kentikelenis, A., Karanikolos, M., Papanikolas Ir., Basu, S., McKee, M., (2011). Health effects of financial crisis: omens of Greek tragedy, *Lancet*, www.thelancet.com Vol. 378, p.p. 1457-1458.
- Khang, Y., Lynch J.W., Kaplan, G.A (2005). Impact of economic crisis on cause-specific mortality in South Korea. *International Journal of Epidemiology*, 34:1291-301.
- Langan, M. and Lee, P. (1989). *Radical Social Work Today*. London, Routledge.
- Levy, B. S.& Sidel, V. W. (2009). The Economic Crisis and Public Health. *Social Medicine*, Volume 4, Number 2.
- Levy, B. S, Sidel V. W., (2006). The nature of social injustice and its impact on public health. In Levy, B.S. & Sidel, V.W. (eds.). *Social Injustice and Public Health*. New York: Oxford University Press (published in cooperation with the American Public Health Association), p. 6.

- Μπούρας, Γ. και Λύκουρας, Λ. (2011). Η οικονομική κρίση και οι επιπτώσεις της στην ψυχική υγεία. *Εγκέφαλος*, τεύχος 48, σελ. 54-61
- Paul, K. & Moser, K. (2009). Unemployment impairs mental health: meta-analyses. *Journal of Vocational Behaviour*, 274, 264-282.
- Πουλόπουλος, Χ. (2011). *Κοινωνική Εργασία και Εξαρτήσεις: Οι κοινότητες της αλλαγής*. Εκδόσεις ΤΟΠΟΣ, Αθήνα.
- Poulopoulos, Ch. (2011). Factors for effective long-term recovery: risks and challenges during the economic crisis in Greece. In Ana Adan & Conran Vilanou (Eds.) *Substance Abuse Treatment: Generalities and Specificities*. Marge Medica Books: Barcelona, pp. 219-237.
- Poulopoulos, Ch. (2012). Economic crisis in Greece: risks and challenges for drug policy and strategy. *Drugs and Alcohol Today*. Vol.12, Iss:3, pp.132-140
- Schorr, A. (1992). *The Personal Social Services: An Outside View*. New York: Joseph Rowntree Foundation.
- Schultz, K.B. (2008). *Divorce during recession*. Available at: <http://www.forbes.com>.
- Schumacher, H.C., (1934). The Depression and its effect on the mental health of the child. *American Journal of Public Health and The Nation's Health*. 24: 367-371.
- Solantaus, T., Leinonen, J., Punamaki, R.L., (2004). Children's mental health in times of economic recession: replication and extension of the family economic stress model in Finland. *Developmental Psychology*. 40: 412-429.
- Stuckler, D., Basu, S., Suhrcke, M., Coutts, A., & McKee, M. (2009). The public health effect of economic crises and alternative policy responses in Europe: an empirical analysis. *The Lancet*. Vol 374 July 25, 323.
- Uutela, A. (2010). Economic crisis and mental health. *Behavioral Medicine*. Volume 23, Issue 2, pp.127-130
- WHO (2009). *The Financial Crisis and Global Health: Report of a High-Level Consultation*. World Health Organization: Geneva